

„A múlt metszetei” utóélete

Közvetlenül megírása után elküldtem *A Hét* című Bukarestben megjelenő hetilapnak. Akkori főszerkesztő-helyettese, Horváth Andor egy héten belül reagált rá. Fontos és jó írásnak minősítette, de – mint írta – közlését meg kell beszélnie a lap (azóta leváltott) főszerkesztőjével, Huszár Sándorral.

Két-három hét múlva érkezett az újabb levél. Ekkor a főszerkesztő-helyettes – a sorok között kiolvashatóan nem nagy lelkesedéssel – azt tanácsolta, hogy írjam át cikkemet, s mintaként a Szatmár megye kismonográfiájáról lapjukban előzőleg megjelent írást ajánlotta. Ezt elolvasva, szóban megüzentem neki, hogy így nem érdemes.

Már régen foglalkoztatott a gondolat, hogy amennyiben Románia minden problémája – s ezek részeként a kisebbségek mind tarthatatlan helyzete is – közös ügy, magánbeszélgetésekben fel kellene vetni azoknak a román ismerőseimnek, akik közelebb állnak hozzám, akikhez mondhatni barátság fűz, első lépésként legalább felmérni, hogyan reagálnak e kérdésekre.

Nem egy román ismerősöm volt Nagyváradon, akiket becsültem, kapcsolatunk szívélyes, sőt barátságos volt; egyesekkel politikai témák is felmerültek, többükben éreztem gyűlöletet az országot tönkretévő Ceaușescu-rezsim iránt, megvetették azt a hazugság-propagandát, mellyel elárasztott bennünket. A kisebbségek kérdése, a román-magyar viszony, a történelemhamisítás témája azonban tabu volt, mindnyájan kerültük, s ha néha ezek egyike szóba került, úgy éreztem, elzárkóznak előle. Igazi barátság talán éppen ezért nem alakult ki köztünk, mert a számomra legégetőbb kérdésről, a magyar kisebbség helyzetéről nem tudtam velük beszélgetni.

Elhatároztam, kipróbálom, milyen hatást vált ki egy magyarul jól értő románból írásom. Így esett választásom M. G.-re¹. Vele ugyan politikai témákat nemigen érintettünk, de több érv is szólt személye mellett. Nem is annyira az, hogy anyja magyar, inkább az, hogy ismerte a magyar kultúrát, érdeklődött iránta, sőt, verseket ültetett át román nyelvre, melyek megjelentek irodalmi folyóiratokban. Gyakran találkoztam vele baráti körömben, s négy szemközti beszélgetéseinkben én voltam az, aki néha románra fordítottam a szót.

Odaadtam tehát neki meg nem jelent cikkemet, véleményét kérve róla. Megegyeztünk, hogy rövidesen lejön hozzánk, és beszámol észrevételeiről.

Hónapok teltek el, mígnem egy alkalommal véletlenül összefutottunk a Szent László téri (mai neve: Piața Republicii – Köztársaság tér²) villamosmegállóban.

Érdeklődtem, mi van az írással?

– Tudod – mondta rövid gondolkodás után –, azóta már néhányszor láttalak az utcán. De én mindig átmentem a másik oldalra, hogy ne kelljen találkozunk.

– Miért?

– Mert nem tudtam, mit mondjak. Mikor elolvastam, úgy éreztem, meg akarod változtatni a gondolkodásomat.

Csodálkozva nézhettem rá. Ekkor váratlanul megkérdezte:

– *Így akartok ti tért nyerni?*

– Hogy érted ezt?

Nem adott választ. Közben befutott a villamos. Megegyeztünk egy közeli időpontban, amikor lejön hozzánk, s beszélünk az írásomról.

---

¹ Moldovan Gheorghe nagyváradai román tanárról van szó. Már régen meghalt, meglehetősen fiatalon. (2011-es megjegyzés.)

² Ceaușescu bukása után Piața Unirii – az Egyesülés tere lett a neve.

Kérdése valósággal megdöbbenett, mert nem értettem. Évek teltek el, míg lassacskán felfogtam jelentését. Ebben segített a megbeszélte találkozó lefolyása is.

M. G. egy magyar anyanyelvű barátnőjével jött le hozzánk. (Szó szerint le: pincelakásban élünk.) Ők is hoztak italt, mi is felkészültünk a látogatásra. Én ritkán s keveset iszom, ő azonban derekasán kitett magáért. A beszélgetés végére már részeg volt.

A részletek többé-kevésbé kiestek emlékezetemből, az est hangulata azonban mindmáig kísért.

M. G. kérdésekre elmondta, hogy az általam írtak nagyobb részével egyetért, sok mindennel azonban nem. Konkrétumot, érvet nem tudtam belőle kiszedni.

Ehelyett megkérdezte, mit akarok tulajdonképpen ezzel az írással?

Valami olyasmit mondtam, hogy számtalan tisztázatlan kérdés van a magyarok és a románok között. Ezeket ideje lenne közösen tisztázni, hiszen csak közösen találhatunk problémáinkra megoldást. E tisztázatlanságok egy metszetét próbáltam írásomban fölvetni.

– Én román vagyok – szögezte le jelentőségteljesen, mintha én előzőleg mást hihettem volna.

– Tudom – mondtam. – Én tisztelem benned azt, aki s ami vagy, és a kölcsönös tisztelet alapján kellene megpróbálnunk szót érteni minden közös dolgunkban, mind a múltat, mind a jelent illetően. Ez nem csupán kettőnkre vonatkozik, hanem általában minden románra és magyarra.

– Miért foglalkozol te ilyesmivel? – kérdezte.

– Hát mivel foglalkozzak szerinted?

– Semmivel. Ne foglalkozz semmivel.

Határozottan, szinte indulattal ejtette a szavakat.

Valamilyen gondolati bakugrással a következő kérdést szegezte nekem:

– Ha úgy adódna, vennéd te is a baltát, s vernéd agyon a románokat?

Már részeg volt, s rájöttem, beszélgetésünk kudarcba fulladt.

– Hogy lehet e kérdést egyáltalán, s különösen ebben a kontextusban föltenni?

Kérdését agresszíven, merőn rám nézve újra feltette.

– Ha valaki baltával rám támadna, természetesen védekeznék, s igyekeznék ellene fordítani fegyverét. De hiszen éppen azért kellene problémáinkat tisztáznunk, hogy ilyesmire sor ne kerülhessen.

Megkérdeztem tőle, szerinte a magyarok és a románok mikor fogják megérteni egymást?

Egész lényének minden meggyőződése belesűrűsödött az egyszavú válaszbába:

– Soha!

Eszmei vonatkozásban a találkozó véget ért. Nem tanulságok nélkül.

Még következett azonban egy felvonás.

M. G. megkérdezte tőlem, megengedem-e, hogy négyszemközt beszéljen a feleségemmel? Átmentek a másik szobába, én addig az említett hölgygel társalogtam. Székemből odaláttam hozzájuk. A feleségem arcán – aki a váratlan helyzetekben sokkal hamarabb feltalálja magát, mint én – mind jobban nőtt a viszolygó értetlenség. Egy idő után – rossz ízűnek ítélve a helyzetet – bementem hozzájuk, s kihívtam őket.

Mint a feleségem utóbb elmondta, M. G. zavaros udvarlásba kezdett, egyfajta elméleti megközelítéssel tartva meg azt a viszonylagos „kulturáltság” szintjén.

M. G. a könyveinket kezdte nézegetni. Kevesellte a román nyelvű könyveket. Meglehetősen vehemenciával sorolta a román írókat, számon kérve, hol vannak azok művei? A magyar nyelvű könyvek mintha ott se lettek volna könyvespolcunkon, vagy meglétek valamiféle negatívum lenne.

Néhány általa említett szerzőtől volt kötetünk, de általában nem az első sorban, különös tekintettel a román könyvek esztétikamentes külsejére.

Utaltam arra, hogy a román írók munkáit is magyarul olvasom, mert szinte mindent lefordítanak. Az újabb könyvek érdekesebbjei pedig, mire felfigyelek rájuk, eltűnnek a boltokból, így kölcsönkérem őket.

Mivel hárman magyarok voltunk, ő pedig tökéletesen ismerte nyelvünket, a kettőnk közötti eszmecsere egyes részleteit kivéve magyarul beszélünk. Egyszerre – minden átmenet nélkül – teljes indulattal ráordított (igen: ordított) a barátnőjére, hogy beszéljen románul. A beállott csendben valamivel visszafogottabb hangon még vagy kétszer megismételte parancsként hangzó felszólítását.

A román értelmiségi magatartását főleg a bukaresti polgári értelmiségéről mintázza, legalábbis utánozni igyekszik azt. Ezt több ismerősömön is megfigyeltem, volt, aki meg is fogalmazta, hogy ez az igazi kulturált viselkedés. Röviden talán egyfajta – toleranciában is megnyilvánuló, s méltóságot sem nélkülöző – úri nagyvonalúsággal, és a társalgás – kissé az agyafúrtságra emlékeztető – szellemi játékosságával lehetne jellemezni.

Kétségkívül M. G. is ehhez a mintához igyekezett igazodni. Ezen az estén azonban ez a magatartás, mint valami többszörös álarc, rétegekben hullt le róla, s ordításának pillanatában meztelen arccal állt előttünk.

Maga is észrevehette ezt, mert a hamarosan bekövetkező búcsúzás hosszúra nyúló pillanataiban, méltóságának cserepeit összeszedve, keményen fogott velem kezét – mintha el sem akarná engedni –, és ugyancsak keményen (bár kissé zavaros tekintettel) a szemembe nézett, s többször megkérdezte:

- De ugye nincs harag?
- Nincs – mondtam.

Tényleg nem volt. Csalódásomnál csak az undorom volt nagyobb. Pedig még nem is ismertem a feleségemmel folytatott magánbeszélgetése tartalmát.

Tisztában vagyok azzal, hogy egyetlen esetből általános következtetéseket levonni helytelen, s talán veszélyes is. Lehet, rosszul választottam ki a témához „kísérleti beszédpartneremet”. Egyrészt azért, mert anyja révén (aki, mint mondtam, magyar) románságkomplexusai lehetnek, s esetleg még önmaga előtt is bizonyítania kell. Másrészt azért, mert – ezt csak utólag tudtam meg – a román állambiztonsági szervek megfélemlítették, s valami módon – talán zsarolással – a markukban tartották.

Arra a kérdésre azonban, hogy: „Így akartok ti tért nyerni?” – még vissza kell térnem.

Nem tartom hihetőnek, hogy a kérdés véletlen volt, és azt sem, hogy a mögötte megbúvó szemlélet kizárólag M. G. személyes tulajdona.

Bölöni Sándor barátom (aki 1982 augusztusában öngyilkos lett) mondta valamikor még Nagyváradon, hogy ha egy románnal őszintén beszél, az nem hiszi el, hogy valóban őszinte. Egyszerűen nem tartja olyan hülyének, hogy őszinte legyen. S ezt egyesek a szemébe is mondják.

E szemlélet jegyében vált az én tényeket, érveket sorakoztató s az igazság igényét fölvető írásom önmagánál többé: hátsó gondolatokat takargató „térnyerési kísérletté”. Mintha az igazság kimondása „a román néppel szembeni ellenséges magatartás” megnyilvánulása lenne – amint ez napjaink Romániájában már a sajtóban is megfogalmazódik.

Budapest, 1987. május

(Megjelent az *Új Látóhatár* 1989/2. számában *A múlt metszeteivel* együtt.)